

УДК 343.241.4

М.Г. Корабель

**ПРОБЛЕМИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ
МАЙНОВИХ ПОКАРАНЬ В САНКЦІЯХ
СТАТЕЙ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК
УКРАЇНИ**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблем призначення майнових покарань в санкціях статей Особливої частини Кримінального кодексу України

Ключові слова: конфіскація майна, штраф, майнові покарання.

Аннотация. Статья направлена на исследование проблем назначения имущественных наказаний в санкциях статей Особенной части Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: конфискация имущества, штраф, имущественные наказания.

Abstract. The article is devoted to the research of the problem stipulate for existence the confiscation in the system of punishments of Ukraine.

Key words. The confiscation, individualization of punishment, remedies for counteracting criminality.

Конфіскація майна, як вид кримінального покарання була предметом дослідження багатьох вчених, що розглядали дискусійні питання щодо доцільності збереження досліджуваного покарання, особливості призначення та виконання конфіскації майна та інші питання що залишаються відкритими. Природа майнових покарань, до яких відноситься конфіскація майна, не досліджувалася в працях науковців у співвідношенні між собою під час призначення покарання, на що варто звернути увагу.

Актуальність теми пропонованої наукової роботи обумовлена необхідністю наукового аналізу санкцій статей Особливої частини КК України, де передбачено конфіскацію майна як додаткове покарання. Проведена наукова розвідка означених санкцій викликала у нас певні сумніви щодо правильності формування санкцій, на що і буде направлена стаття.

Проблеми законодавчого регулювання та практичного застосування покарань, в тому числі конфіскації майна, висвітлювались в працях І.Г. Богатирьова, М.І. Бажанова, О.Г. Волеводза, О.В. Волоха, Н.О. Гуторової, В.К. Дуюнова, Т.А. Денисової, В.П. Козиревої, Б.О. Кирися, Н.В. Марченко, Ю.Б. Мельникової, Л.І. Марагулової, М.І. Панова, Г.М. Собко, В.М. Трубникова, В.І. Тютюгіна, Г.О. Усатого, М.П. Черненка, Ю.В. Шинкарьова та інших науковців.

Метою статті є розгляд санкцій статей Особливої частини КК України для встановлення недоцільності одночасного застосування майнових покарань.

Кримінальний кодекс України закріплює в ч. 2 ст. 59 що: «конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від

ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК». Варто розглянути категорію злочинів за які може бути застосовано конфіскацію майна. Так, в ст. 12 КК передбачено: «тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років. Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.

Ступінь тяжкості злочину, за вчинення якого передбачене одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин».

Вважаємо доцільним провести науковий аналіз санкції ст. 212, ст. 233, ст. 365–2, ст. 368–3 та ст. 368–4 Кримінального кодексу України. Так, в санкції ст. 212 встановлено: «караються штрафом від п'ятнадцяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна»; в ст. 233 закріплено: «карається штрафом від двадцяти п'яти тисяч до тридцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією майна або без такої»; в ст. 365–2 встановлено: «караються штрафом від десяти тисяч до двадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією майна або без такої»; в ст. 368–3 встановлено: «карається штрафом від десяти тисяч до п'ятнадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна»; ст. 368–4 встановлено: «карається штрафом від дванадцяти тисяч до вісімнадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна» [1]. У вказаних санкціях передбачено штраф основним покаранням, а конфіскація майна додатковим. Розмір штрафу передбачений у вказаних статтях відповідно ст. 12 КК України відповідає тяжким та особливо тяжким злочинам, до яких може призначатися конфіскація майна. Але, чи можна призначати штраф та конфіскацію майна (два майнових покарання) одночасно? Необхідно розібратися в цьому питанні.

В юридичній літературі досить часто зустрічається поняття майнові покарання. Як відмічає В.П. Козирева: покаранням майнового характеру притаманні певні спільні ознаки (основні і додаткові), наявність яких і дозволяє виділити їх в окрему групу. Зокрема, основною ознакою є те, що основний каральний елемент цих покарань полягає в обмеженні майнових прав засудженого. Додатковою ознакою є відсутність ізоляції засудженого, збереження ним певного соціального статусу, застосування до засудженого певних обмежень, збереження його сімейних відносин та соціальних зв'язків, його професійної кваліфікації тощо. Наведене дозволяє зробити висновок,

що категорія осіб, засуджених до покарань майнового характеру, має набагато більше можливостей для ресоціалізації [2, с. 118].

В ст. 52 КК передбачені основні цілі покарання, до яких відносяться: кара, виправлення засудженого та запобігання вчиненню нових злочинів засудженим та іншими особами [1]. Штраф та конфіскація майна досягають поставлених перед покаранням цілей майже однаково, що дає підстави стверджувати про недоцільність одночасного застосування зазначених покарань.

Основний зміст кари, як мети покарання, є обмеження конституційно закріплених прав та свобод. Сукупність обмежень визначає особливості кожного виду покарання, та які саме права це покарання обмежує.

На думку Х.І. Гаджієва каральний вплив покарання визначається тими позбавленнями, яких зазнає засуджений, та саме ці переживання дозволяють йому відчути й усвідомити зроблене, зрозуміти справедливість кари за вчинене, а тим самим кара, що виражається в конкретних обмеженнях, справляє виховний вплив [3, с. 62].

Основним каральним елементом штрафу та конфіскації майна є майнові обмеження (перше – шляхом грошового стягнення, що накладається судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині КК, друге – полягає в примусовому безоплатному вилученні всього або частини майна засудженого [1]) та чим більші заподіяні збитки тим більший розмір штрафу або конфіскації.

Мета виправлення передбачає усунення суспільної небезпечності особи, тобто такий вплив покарання, в результаті якого засуджений під час і після його відбування не вчинить нового злочину [4, с. 62]. Вплив штрафу та конфіскації майна на свідомість засудженого в певній мірі розуміється як компенсація за заподіяну шкоду (майнового та немайнового характеру).

Метою покарання є також запобігання вчиненню злочинів засудженим та іншими особами. Держава запобігає вчиненню злочинів, з одного боку, погрозою покарання, а з другого – шляхом виконання покарання [5, с. 136]. Застосування штрафу та конфіскації майна для запобігання вчиненню нових злочинів як засудженим, так і іншими особами призначене впливати на свідомість засуджених шляхом усвідомлення можливості майнових обмежень (обмежень права власності) в разі скоєння злочину.

В.П. Козирева в своїй роботі слушно відмічає, що недоліком штрафу є те, що він зачіпає тільки економічну сферу життєдіяльності засудженого, тобто впливає лише на тих осіб, які цінують своє майно, матеріальну незалежність і репутацію. Для тих осіб, хто не бачить ніякої цінності в матеріальному добробуті, штраф, як вид покарання навряд чи стане засобом позитивного впливу на їх подальшу поведінку [2, с. 59]. Наведене також можна віднести і до конфіскації майна, але це не означає, що вказані покарання є не ефективними. Наведене ще раз підтверджує недоцільність призначення покарань (основного та додаткового), які спрямовані лише на обмеження майнових прав засудженого. Як зазначає Г.М. Собко: «конфіскація майна, доповнює окремі сторони дії основного покарання, підсилюючи його якісно, та є допоміжним

засобом, що полегшує досягнення цілей покарання» [6, с. 46], що також підтверджує нашу позицію.

В ст. 51 КК України конфіскація майна передбачена в п. 7, це означає, що цей вид покарання є більш тяжким, ніж штраф, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців. Це можна пояснити тим, що конфіскація майна обмежує таке конституційне право, як право власності.

В процесі призначення та виконання конфіскації майна вбачається імперативний метод правового регулювання. Імперативний метод проявляється в тому, що майно, яке підлягає конфіскації примусово відчужується без будь-яких умов, не допускаючи компенсацію за нього.

Під примусовістю мається на увазі така форма вилучення майна, при якій не потрібна згода власника не тільки на процес юридичного оформлення вилучення, але і на фактичне вилучення майна. Тобто, під час призначення та виконання конфіскації майна думка засудженого не враховується. Під час призначення штрафу думка засудженого має значення, так, наприклад, у разі неспроможності сплати штрафу можна замінити його на інше покарання за проханням засудженого. Під час виконання штрафу засуджений сам вирішує з яких коштів сплачувати стягнення. Наведене ще раз підтверджує що, конфіскація майна є більш тяжким покаранням ніж штраф.

Конфіскація майна, як додаткове покарання, призначається для індивідуалізації покарання засудженому та для доповнення і підсилення державного засудження та осуду суспільства.

Як відмічає в своїй роботі В.К. Дуюнов, додаткові покарання, відповідно до принципу індивідуалізації покарання, покликані бути допоміжним засобом, що призначається судом до основного покарання, коли за обставинами справи та з урахуванням особливостей особи винного необхідно підсилити каральні або попереджувальні і виховні можливості основного покарання, надати йому необхідної специфічної спрямованості проти конкретних причин та умов здійснення злочину. Додаткові покарання не повинні бути одного виду з основними покараннями і не можуть бути суворішими, ніж міра основного покарання, до якої вони приєднуються [7, с. 67].

Ми повністю погоджуємося з думкою В.К. Дуюнова, що додаткові покарання не можуть обмежувати ті ж самі конституційні права, що й основні покарання [8, с. 47]. Як зазначалося вище, зміст штрафу та конфіскації майна визначається тим, що вони покликані впливати на свідомість засуджених шляхом спричинення матеріальних обмежень. Додаткові покарання існують для правильного поєднання різних за каральною і виховною спрямованістю заходів.

Д.К. Ліпінський в своїй роботі вважає, що штраф, як найменш тяжке покарання (відповідно ст. 51 КК), не має передбачатися за тяжкі чи особливо тяжкі злочини як основне покарання, оскільки призначення штрафу як основного покарання за вчинення

тяжкого чи особливо тяжкого злочину буде мати незначний каральний вплив кримінальної відповідальності, а у суспільній правосвідомості буде породжуватися культ всесилля грошей. На його думку, штраф за вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину може передбачатися тільки у якості додаткового покарання [9, с. 85].

Як відмічає в своїй роботі В.К. Дуюнов, основні і додаткові покарання мають єдине соціальне призначення, єдину суть, загальні цілі і функції [7, с. 98]. В той же час вважається, що суть покарання в додаткових його видах виражена в меншій мірі у порівнянні з основними покараннями. Головне навантаження в осуді злочину і особи, яка його вчинила, несе на собі основний вид покарання, що призначається судом, оскільки він пов'язаний із більш значущими обмеженнями прав [3, с. 48].

З наведеного вище можна зробити висновки, що штраф та конфіскація майна не можуть призначатися одночасно. Досліджені покарання досягають цілей, що поставлені перед покаранням, шляхом обмеження майнових прав, це робить основне та додаткове покарання рівними між собою. З урахуванням ст. 51 КК та аналізу системи покарань можна стверджувати, що конфіскація майна (додаткове покарання) є більш тяжким ніж основне, що неможливо взагалі. Для того, щоб конфіскація майна відповідала змісту додаткових покарань, вона має бути призначена з покараннями, що передбачені нижче п. 7 ст. 51 КК, а з урахуванням ст. 12 та ст. 59 КК тільки з позбавленням волі на певний строк та довічним позбавленням волі.

В результаті написання пропонованої статті було доведено недоцільність одночасного призначення штрафу та конфіскації майна, що підтверджується позиціями вчених юристів. Відповідно, проведений науковий аналіз санкції ст. 212, ст. 233, ст. 365–2, ст. 368–3 та ст. 368–4 КК України дає підстави стверджувати про необхідність встановлення досліджуваних санкцій у відповідності до норм закону про кримінальну відповідальність та принципів і правил побудови санкцій.

Література

1. Кримінальний кодекс України. – Електронний ресурс: Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>;
2. Козирева В.П. Кримінальні покарання майнового характеру за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В.П. Козирева. – К., 2007. – 211 с.;
3. Марченко Н.В. Природа додаткових покарань: проблема концепції / Н.В. Марченко // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 1. – С. 101–104;
4. Омельчук О.М. Кримінальне право України: навч. посіб. / С.Г. Волкотруб, О.М. Омельчук, В.М. Ярін та ін.; за ред. О.М. Омельчука. – К.: Наукова думка; Прецедент, 2004. – 297 с.;
5. Бажанов М.І. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер: Право, 2001. – 416 с.;
6. Собко Г.М. Конфіскація за кримінальним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Г.М. Собко. – Одеса, 2008. – 201 с.;
7. Дуюнов В.К. Система дополнительных наказаний / В.К. Дуюнов // Известия АН КиргССР. – 1982. – № 6. – С. 67;
8. Дуюнов В.К. Проблемы уголовного наказания в теории, законодательстве и судебной практике: монография / В.К. Дуюнов. – Курск: РОСИ, 2000. – 239 с.;
9. Липинский Д.А. Соотношение функций права и функций юридической ответственности / Д. А. Липинский // Правоведение. – 2004. – № 3. – С. 144–155.